

““БЕКТЕМИН”

Ош мамлекеттик университетинин илимий
кадрлары боюнча проректор
ф.м.и.ж. доцент Арапбаев Р.Н.

2024-ж.

Ош мамлекеттик университетинин кылмыш-жаза укугу жана процесси кафедрасынын
отурумунун

№ 7 ПРОТОКОЛУНАН КӨЧҮРМӨ

Ош ш.

“ 12 ” 04 2024- ж.

Катышкандар: Жыйындын төрагасы – кафедра башчысын орун басары ю.и.к., доцент Орозов Ж.Ж., ю.и.д., доцент Акматова А.Т., (12.00.09), ю.и.д., доцент Абдикерим кызы Г., (12.00.11), ю.и.к., доцент Эрдолатов Ч.С. (12.00.09); ю.и.к., доцент Эргешов А.К. (12.00.09); ю.и.к., доцент Сулайманова Б. (12.00.08); ю.и.к. Жаасынбек кызы А. доцент Турсунбаева Ч.М. (12.00.01); ю.и.к., доцент Татенова М.Б. (12.00.02); ю.и.к., ю.и.к., доцент Карабаева К.К. (12.00.01); ю.и.к., доцент Жусупов Б.А. (12.00.01); ю.и.к., доцент Мирзаева А. (12.00.01)

Илимий жетекчи: ю.и.д., доцент Токторов Э.С. (12.00.09)

Онлайн-катышуучу: ю.и.д., профессор Сманалиев К.М. (12.00.09)

катчы: Ш.А. Жайнаков

Издөнүүчү: У.А. Асанова

КҮН ТАРТИБИНДЕ

1. 12.00.09 – кылмышы-жаза процесси, кримналистика; ыкчам-издөө ишмердүүлүгү адистиги боюнча “Кылмыш иштер боюнча коргоо тараптын купуя сырды коргоону камсыз кылуу көйгөйлөрү” деген темадагы изденүүчү Асанова Умутаи Алибаевнанын кандидаттык диссертациясынын кол жазмасын талкулоо жана аны коргоого сунуштоо.

2. Асанова Умутаи Алибаевнанын 12.00.09 – кылмышы-жаза процесси, кримналистика; ыкчам-издөө ишмердүүлүгү адистиги боюнча кандидаттык сыноосунун программасынын кошумча (экинчи) бөлүгүн бекитүү

УГУЛДУ:

3. Отурумдун төрагасы, юридика илимдеринин кандидаты, доц. Ж.Ж. Орозов.: Урматтуу кесиптештер! Күн тартибинде, 12.00.09 – кылмышы-жаза процесси, кримналистика; ыкчам-издөө ишмердүүлүгү адистиги боюнча Асанова Умутаи Алибаевнанын “Кылмыш иштер боюнча коргоо тараптын купуя сырды коргоону камсыз кылуу көйгөйлөрү” деген темадагы кандидаттык диссертациясынын кол жазмасын талкулоо жана аны коргоого

сунуштоо, ошондой эле Асанова Умутаи Алибаевнанын 12.00.09 – кылмыш-жаза процесси, криминалистика; ыкчам-издөө ишмердүүлүгү адистиги боюнча кандидаттык сыноосунун программасынын кошумча (экинчи) бөлүгүн бекитүү.

Илимий жетекчи – ю.и.д., доцент Токторов Эгемберди Самидинович

Рецензенттер – ю.и.д., профессор Сманалиев К.М., к.ю.н., Эрдолатов Ч.С.

Кафедранын кеңейтилген отурумун өткөрүү үчүн кворум жетиштүү. Каршылык жок болсо, сөздү Асанова У.А. берели.

Асанова У.А.: Саламатсыздарбы, урматтуу төрайым, урматтуу катышуучулар! Диссертациялык иш менен танышуу, талкулоо үчүн убакыт бөлүп, көңүл бурганыңыздырга ыраазычылыгымды билдирем. Алынган натыйжалардын практикалык мааниси: 1) автор тарабынан бул чөйрөдө кылмыш-жаза сот өндүрүшүнө жана адвокаттык ишмердүүлүккө карата адвокаттык купуя сыр институтуна жаңы билимдердин комплексин иштеп чыгуу жана киргизүү менен шартталган, бул азыркы шарттарда адвокаттык сырдын укуктук режиминин иштешин камсыз кылууга мүмкүндүк берет; 2) адвокаттык купуя сырдын жаңы конституциялык режимин түзүү боюнча көргөзүлгөн сунуштардын жыйындысы бул институттун ишинин натыйжалуулугун жогорулатууга жана жаңы тенденцияларды эске алуу менен адвокаттардын ишине тоскоолдук кылган көйгөйлөрдү четтетүүгө, анын ичинде “адвокаттык иликтөө” жаңы институтун ишке киргизүүнүн потенциалдуу мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүгө мүмкүндүк берет; 3) Кылмыш – жаза процессуалдык жана адвокаттык иш жөнүндө мыйзамды өркүндөтүү боюнча мыйзам чыгаруу мүнөзүндөгү сунуштар укук жаратуу ишинде, ошондой эле ишеним артуучуга КЮЖ көрсөтүүдө адвокаттык купуя сырды камсыз кылуу менен байланышкан андан аркы илимий изилдөөлөрдө колдонулушу мүмкүн; 4) автор тарабынан алынган жаңы илимий билимдер: а) кылмыш – жаза процесси илимин жана адвокатура илимин өнүктүрүү үчүн шарттарды түзүүгө, б) жогорку кесиптик билим берүү тутумунда практикалык кызматкерлер үчүн квалификацияны жогорулатуу курстарында купуя сырды үйрөнүүдө окуу жана окуу-методикалык иштерди даярдоо үчүн пайдаланууга мүмкүндүк берүү.

Изилдөөнүн максаты жана милдеттери. *Изилдөөнүн максаты* мыйзам менен корголуучу адвокаттык купуя сырдын режимин укуктук жөнгө салуу боюнча жалпы теориялык концептуалдык жоболорду комплекстүү ыкманын негизинде иштеп чыгууда, ошондой эле адвокаттык купуя сырды сактоону камсыз кылуунун кылмыш – жаза процессуалдык механизмдин өркүндөтүү жана ишеним артуучуга квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүүдө маалыматтардын купуялуулугунун кепилдиктерин бекемдөө боюнча илимий негизделген сунуштарды иштеп чыгууда жана киргизүүдө турат.

Диссертациялык изилдөөнүн *милдеттери*: 1) Азыркы мезгилде коомдук жана укуктук кубулуштардын көз карашы менен “ купуя сыр” маанисин жана түшүнүгүн карап чыгуу; 2) изилдөө жана кесиптик купуя сыр институтунун маанисин түшүнүү жана анын негизги өзгөчөлүктөрүн аныктоо; 3) адвокаттык купуя сырдын негизги белгилерин жана анын башка укуктук купуя сырлардан айырмалоочу белгилерин аныктоо; 4) адвокаттык купуя сырды сактоонун өзгөчөлүктөрүн адвокаттык ишти жүзөгө ашырууда КЮЖ көрсөтүү чөйрөсүн жөнгө салуучу колдонуудагы мыйзамдардын контекстинде кароо; 5) адвокаттык ишти жүзөгө ашыруу процессинде адвокаттык купуя сырдын укуктук режимин камсыз кылуу менен байланышкан көйгөйлөрдү табуу жана иликтөө жана аларды чечүү жолдорун сунуштоо; 6) адвокаттык купуя сырдын укуктук режимин мыйзамдык камсыз кылууну өркүндөтүү боюнча илимий негизделген сунуштарды иштеп чыгуу.

Иштин илимий жаңылыгы. Сунуш кылынган диссертациялык иш Кыргыз Республикасындагы алгачкы илимий изилдөөлөрдүн бири болуп саналат, анда КМШнын айрым өлкөлөрүнүн илимий-практикалык тажрыйбасын жалпылоого жана адвокаттык купуя

сырдын укуктук режими менен байланышпаган мурда начар изилденген же каралбаган актуалдуу көйгөйлөрдү автордук түшүнүүгө негизделген адвокаттык купуя сырды комплекстүү тутумдуу концептуалдуу изилдөөгө аракет жасалган. Диссертациялык иш ишеним берүүчүдөн алынган жана мыйзам чыгаруучулар тарабынан корголууга тийиш болгон жашыруун маалыматты укуктук коргоого тиешелүү бардык артыкчылыктуу багыттары боюнча адвокаттык купуя сырдын актуалдуу көйгөйлүү аспектилерин изилдөөдө жаңы тутумдук мамилеге негизделет. Иште адвокаттык купуя сырдын жаңы укуктук режимин киргизүү аракети жасалган, бул адвокатура жөнүндө илим үчүн принципалдуу жаңы болуп саналат. Табылган көйгөйлөрдүн, адвокаттык иш жаатындагы колдонуудагы мыйзамдардын жана кылмыш – жаза процессуалдык мыйзамдын кемчиликтеринин негизинде адвокаттык купуя сырды сактоону камсыз кылуунун кылмыш-жаза процессуалдык механизминде автордук мамиле берилген, анын алкагында КР КЖПКнин бир катар ченемдерине сунуштар киргизилген. Изилдөөдө адвокаттык ишмердүүлүк жөнүндө мыйзамдарды өркүндөтүү боюнча сунуштар жазылган, алар ата мекендик мыйзам чыгаруучу үчүн да, КМШнын башка өлкөлөрү үчүн да принципалдуу жаңы болуп саналган адвокаттык купуя сыр институтун андан ары калыптандырууга олуттуу салым кошот.

Юридикалык илимде биринчи жолу жаңы тенденцияларды эске алуу менен автор тарабынан сотко чейинки өндүрүш этабында “адвокаттык иликтөө” институтунун айрым окумуштуулары сунуштаган контекстте адвокаттык купуя сырды коргоо механизми сунушталган, ошондой эле жекече детективдин катышуусу менен материалдарды жана маалыматтарды чогултууда адвокат тарабынан сакталууга тийиш болгон шарттар иштелип чыккан.

Отурумдун төрагасы: Урматтуу кесиптештер! Талкууну баштасак, бул изилдөө боюнча пикириңизди билдириңиздер. Андыктан, изденүүчүгө суроолорду бериңиздер.

ю.и.к, доцент Сулайманова Б.: Диссертациялык иште көптөгөн терминдерге түшүнүк бересиз, адвокаттык купуя сырдын укуктук режими жөнүндө өзүңүздүн пикириңизди айта кесениз.

Асанова У.А.: Сурооңузга ырахмат. Көптөгөн анализердин негизинде кийинкидей тыянакка келди. *Адвокаттык купуя сырдын укуктук режими* – бул мамлекеттин кызыкчылыктарына жана коомдук мамилелердин өзгөчөлүгү менен шартталган, мыйзам чыгаруучу тарабынан белгиленген укуктук жөнгө салуунун өзгөчө тартиби, юридикалык инструменттерди, түрлөрүн жана укуктук ортомчулук ыкмаларын аныктайт, ошондой эле адвокаттык купуя сырдын предметине кирген алынган маалыматты ачыкка чыгарууга, санкциясыз пайдаланууга же башка мыйзамсыз пайдаланууга адвокатка даректелген абсолюттук тыюу салууларды белгилөө аркылуу ишеним артуучунун иммунитетин түзүү жана коргоо менен байланышкан иштин негизги багыттарынын иштешин камсыз кылуучу укуктук каражаттардын өзгөчө айкалышы; юридикалык жардам көрсөтүүдө купуялуулукту камсыз кылуу жана ушул чөйрөдө ишеним артуучунун кызыкчылыктарын канааттандыруу үчүн тиешелүү шарттарды түзүү менен байланышы

ю.и.к. Пирматова А.: Умутаи Алибаевна, кесиптик купуя сырдын белгилери тууралуу токтоло кетсеңиз.

Асанова У.А.: Сурооңузга ырахмат. Кесиптик купуя сырдын белгилерине төмөнкүлөр кирет: 1) белгилүү кесиптердин өкүлдөрүнө ишеним берилген купуя сырлардын айрым түрлөрүнүн баш кошуусу өз алдынча юридикалык түшүнүктү - кесиптик купуя сырды бөлүп көрсөтүүгө мүмкүндүк берет, ал маңызы боюнча анын сакталышын камсыз кылуу боюнча юридикалык чараларды көрүүнү талап кылат; 2) кесиптик купуя сыр институтунун болушу мыйзам ченемдүү процесс болуп саналат, 3) маалымат төмөнкүлөрдөн улам белгилүү болуп калат: а) өзүнүн атайын кесиптик функцияларын аткарууга байланыштуу кесиптик сырдын

субъектине же адам тарабынан ыктыярдуу билдирилгендерге (мындай кырдаалда адамдын макулдугусуз маалыматты таратууга жол берилбейт); б) бул мыйзамга ылайык купуя маалыматтар менен таанышууга укуктуу адамдардын белгилүү бир категориясына тиешелүү; в) өзүнүн кесиптик статусуна ылайык купуя маалыматка жетүү мүмкүндүгүн алган, бирок ошол эле учурда мамлекеттик же муниципалдык кызматта турбаган адамдар (мындай кырдаалда - бул кызматтык купуя сырга кирет); 4) кесиптик купуя сыр институту байланышкан социалдык-укуктук институттун маңызынан улам, анда мыйзам чыгаруучу тарабынан белгиленген кесиптик купуя сырды субъект тарабынан маалыматты таратууга тыюу салуу субъекттердин ортосундагы укуктук мамилелердин, анын ичинде адамдын өлүмүнүн натыйжасында токтотулгандыгына карабастан мөөнөтсүз болуп саналат. 5) кесиптик купуя сырлардын артыкчылыктуу бөлүгү абсолюттук мүнөзгө ээ эмес, анткени адамдар өздөрүнүн кесиптик функцияларын аткаруунун жүрүшүндө алган купуя маалыматты прокуратуранын тиешелүү кызмат адамдары, укук коргоо органдары (жана буга ыйгарым укук берилген башка кызмат адамдары) талап кылышы мүмкүн. б) мыйзам деңгээлинде кесиптик купуя сырдын субъекттери тарабынан белгилүү бир жосундарды жасоого тыюу салуу же чектөө белгиленген жана кесиптик иш чөйрөсүнө жараша талаптарды аткарганандыгы үчүн юридикалык жоопкерчилик белгиленген.

ю.и.к., доцент Эрдолатов Ч.С.: Маалыматтарды, материалдарды чогултууда адвокатка кандай иш-аракеттерди кылыш керек?

Асанова У.А.: Сурооңузга ырахмат. Зарыл материалдарды, маалыматтарды чогултууда адвокатка карата төмөнкү шарттарды сактоо талап кылынат: 1) берилген маалыматтар жазык сот өндүрүшүнүн катышуучусу болуп саналган жазуу жүзүндөгү келишим түзүлгөн жекече детектив тарабынан гана чогултулушу керек; 2) кылмыш иши боюнча кызмат көрсөтүү, маалыматтарды чогултуу жана айрым аракеттерди жүргүзүү боюнча келишим түзүлгөн учурдан тартып үч сутканын ичинде адвокат тарабынан жекече детективдин жазуу жүзүндөгү билдирүүсүнүн болушу; 3) алынган корголуучу маалыматтын объективдүүлүгүн аныктоо, атап айтканда маалымат алуу булагын, ошондой эле предметтерди жана документтерди көрсөтүү менен; 4) техникалык каражаттарды колдонуу менен жекече детективдик иш-аракеттер жүргүзүлгөн учурда КЖПКне ылайык бул каражаттардын техникалык мүнөздөмөлөрү көрсөтүлүшү керек; 5) юридикалык жак (детективдер бирикмеси) тарабынан адвокатка берилген документтерде бул адамдарды сотто иш боюнча күбө катары андан ары суракка алуу мүмкүнчүлүгү үчүн түзүлгөн келишимге ылайык жекече детективдик иштин жыйынтыгы алынган детективдер жөнүндө маалыматтар камтылууга тийиш; 6) келишимде жекече детектив тарабынан мыйзамда көрсөтүлгөн иш-чараларды өткөрүүнүн жүрүшүндө алынган купуя маалыматты ачыкка чыгарбоо боюнча шарттар каралууга тийиш; 7) адвокаттын тапшырмасы боюнча жүргүзүлгөн детективдик аракеттердин түрлөрү жана натыйжалары мыйзам чыгаруучу тарабынан иштелип чыккан жана кабыл алынган “КР жекече детективдик иши жөнүндө” Мыйзамда каралууга тийиш.

ю.и.к., доцент Орозов Ж.Ж.: Умутай Алибаевна, адвокаттык сурамжылоо жүргүзүүдө кандай талаптар сакталыш керек?

Асанова У.А.: Адвокаттык сурамжылоо жүргүзүүнүн негизги шарттары төмөнкүлөр болуш керек: 1) адамдарды сурамжылоо кызмат көрсөтүү жөнүндө тиешелүү келишим түзүлүүгө тийиш болгон адвокат же жекече детектив тарабынан гана жүргүзүлүүгө тийиш (келечекте мындай адамга процессуалдык ыйгарым укуктарды берүү); 2) адвокаттык сурамжылоо тергелип жаткан кылмыш иши менен байланышкан өзүнө белгилүү жагдайлар жөнүндө жашыруун маалыматтарды билдирүүнү каалаган адамдын жазуу жүзүндөгү макулдугу менен гана жүргүзүлүүгө тийиш; 3) өзгөчө учурларда, сурамжылануучу адамдын талабы боюнча адвокат маалыматтын жашыруун булагын ачып берүүгө укуктуу, бирок мында ал буга

ишеним артуучунун өзүнөн макулдук алууга тийиш; 4) мыйзамдык деңгээлде адвокаттык сурамжылоо жүргүзүүнүн белгиленген эрежелерин иштеп чыгуу жана сактоо талап кылынат; 5) иштин жагдайлары боюнча адамдардын чөйрөсүн сурамжылоону далилдердин булагы деп таануу үчүн аны ченемдик жактан бекемдөө зарыл, алар айыптоо жана сот тарабынан алардын аныктыгы жөнүндө шектенүүлөрдү жаратпайт; 6) адвокаттык сурамжылоонун натыйжалары далилдердин бардык башка түрлөрүн түзүү үчүн булак болуп калышы, анын ичинде доо коюлган далилдерди аныктоо үчүн өбөлгөлөрдү жана белгилүү шарттарды түзүү мүмкүн экендигине негизденүү менен, мындай кырдаалда алар ишеним артуучунун өзүнүн таламдарына карама-каршы келбестигин эске алуу керек. 7) сурамжылоонун натыйжасында маалыматтарды алуунун сунушталган формасы сакталышы керек; 8) сурамжылануучу адамга кандайдыр бир таасир (психологиялык басым) көрсөтүлбөшү жана адвокаттык этиканы сактоо менен жүргүзүлбөшү керек.

ю.и.к., доцент Эргешов А.К.: Умутаи Алибаевна, адвокаттык купуя сырды сактоодо кандай чараларды камсыз кылуу керек?

Асанова У.А.: Адвокаттык купуя сырды сактоо максатында кесиптик сырды сактоону камсыз кылуу боюнча атайын укуктук чаралардын комплексин иштеп чыгуу талап кылынат, атап айтканда: а) интернет аркылуу купуя маалыматтарды алууда, жөнөтүүдө, ошондой эле аларды сактоодо адвокаттардын электрондук алып жүрүүчүлөр менен иштөөсү үчүн маалыматтык технологиялар чөйрөсүндөгү адистерди тартуу менен чараларды иштеп чыгуу; б) ишеним артуучу же жекече детектив менен сүйлөшүүлөрдү тынчтоодон коргоо боюнча укуктук чаралар; в) компьютерде, ошондой эле кадимки (кагаз) материалдарда камтылган маалыматтарды алуу үчүн мыйзамсыз кирүү аракеттерин болтурбоого көмөктөшүүчү документ жүгүртүү эрежелерин жана тартибин иштеп чыгуу; г) адвокатка тиешелүү документтер жана купуя маалыматтар жок кылынышы мүмкүн болгон эрежелерди жана шарттарды иштеп чыгуу, ошондой эле маалыматтын бир бөлүгү ал тарабынан пайдаланылышы мүмкүн болгон талаптарды баяндоо; д) адвокаттык купуя сырды түзгөн маалыматтар камтылган “адвокаттык өндүрүштү” сактоо эрежелерин иштеп чыгуу; е) сотко чейинки өндүрүш органдары, прокуратура, анын ичинде мамлекеттик бийлик органдарынын башка кызмат адамдары тарабынан адвокаттык купуя сырды бузган учурларда чара көрүүгө багытталган укуктук механизмди иштеп чыгуу.

Отурумдун төрагасы: Ырахмат. Эгерде суроолор жок болсо, биз ишибизди уланта беребиз. Сөз илимий жетекчиге берилет. Илимий жетекчи ю.и.д., доцент Токторов Э.С.

ю.и.д., доцент Токторов Э.С.: У.А. Асанованын диссертациясынын темасынын актуалдуулугу кылмыш - жаза сот өндүрүшү чөйрөсү үчүн маалыматтын жогорку маанилүүлүгү менен аныкталат, анын негизинде кылмыш жасоо жагдайлары жана башка маанилүү фактылар белгиленет, чечимдер кабыл алынат жана сот өндүрүшүнө катышкан адамдардын укуктарын жана эркиндиктерин, анын ичинде мыйзам тарабынан корголуучу купуя сырга болгон укуктарын чектөөгө багытталган процессуалдык аракеттер жүргүзүлөт.

Маалымат жүгүртүүдө пайда болгон мамилелерди жөнгө салуунун натыйжалуулугун жогорулатууга багытталган мыйзамдардагы болуп жаткан өзгөрүүлөр, ошондой эле изилдөө темасынын актуалдуулугун тастыктап турат.

Практикалык көз караштан алганда, кылмыш – жаза сот өндүрүшүндө маалыматтын айрым түрлөрүнүн сакталышын камсыз кылуу, мындай мүмкүнчүлүк камсыз кылынган же тыюу салынган адамдардын чөйрөсүнүн айрым маалыматтарына жетүүнүн чектөө даражасын жана тартибин аныктоо сыяктуу көйгөйлөр менен байланышкан.

Изилдөөнүн максаты мыйзам менен корголуучу адвокаттык купуя сырдын режимин укуктук жөнгө салуу боюнча жалпы теориялык концептуалдык жоболорду комплекстүү ыкманын негизинде иштеп чыгууда, ошондой эле адвокаттык купуя сырды сактоону камсыз

кылуунун кылмыш – жаза процессуалдык механизмин өркүндөтүү жана ишеним артуучуга квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүүдө маалыматтардын купуялуулугунун кепилдиктерин бекемдөө боюнча илимий негизделген сунуштарды иштеп чыгууда жана киргизүүдө турат.

Диссертациялык иштин объектиси жана изилдөө предмети туура аныкталган. Диссертация жетиштүү методологиялык базага негизделген. Изилдөөнүн методологиялык негизи илимий билимдердин философиялык, жалпы илимий жана жеке илимий методдорунун жыйындысынан түзүлгөн. Диссертациялык изилдөөнүн ченемдик, теориялык жана эмпирикалык негиздери да талашсыз.

Иштин илимий жаңылыгы. Сунуш кылынган диссертациялык иш Кыргыз Республикасындагы алгачкы илимий изилдөөлөрдүн бири болуп саналат, анда КМШнын айрым өлкөлөрүнүн илимий-практикалык тажрыйбасын жалпылоого жана адвокаттык купуя сырдын укуктук режими менен байланышпаган мурда начар изилденген же каралбаган актуалдуу көйгөйлөрдү автордук түшүнүүгө негизделген адвокаттык купуя сырды комплекстүү тутумдуу концептуалдуу изилдөөгө аракет жасалган. Диссертациялык иш ишеним берүүчүдөн алынган жана мыйзам чыгаруучулар тарабынан корголууга тийиш болгон жашыруун маалыматты укуктук коргоого тиешелүү бардык артыкчылыктуу багыттары боюнча адвокаттык купуя сырдын актуалдуу көйгөйлүү аспектилерин изилдөөдө жаңы тутумдук мамилеге негизделет. Иште адвокаттык купуя сырдын жаңы укуктук режимин киргизүү аракети жасалган, бул адвокатура жөнүндө илим үчүн принципалдуу жаңы болуп саналат.

Изилдөөнүн практикалык мааниси, анын тыянактары кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамдарды өркүндөтүүдө ченем жаратуу процессинде; соттук практикада; жогорку окуу жайларынын студенттери үчүн кылмыш-жаза процессуалдык укук курсун окутууда, ошондой эле окуу-методикалык материалдарды даярдоодо; укук коргоо органдарынын квалификациясын жогорулатуу тутумунда колдонулушу мүмкүн.

У. Асанованын диссертациясы аяктаган өз алдынча илимий изилдөө болуп саналат, анда кылмыш-жаза процессуалдык илими үчүн мааниси бар жоболордун жыйындысы камтылган, аларды практикага киргизүү кылмыш-жаза сот өндүрүшүн өркүндөтүүгө өбөлгө болот.

У.А. Асанованын “Кылмыш иштери боюнча коргоо тараптын купуя сырды коргоону камсыз кылуу көйгөйлөрү” деген темадагы диссертациясын КР УАКнын талаптарына толук жооп берген жана диссертациялык кеңеште каралышы мүмкүн болгон жаңы илимий изилдөө катары кароого болот, ал эми анын автору **Асанова Умутай Алибаевна 12.00.09** – кылмыш – жаза процесси, криминалистика; ыкчам-издөө ишмердүүлүгү адистиги боюнча юридикалык илимдердин кандидаты даражасын ыйгарууга татыктуу.

Отурумдун төрагасы: Биринчи рецензентке сөз берилет. Биринчи рецензент – ю.и.д., профессор Сманалиев К.М.

1-и Рецензент: Саламатсыздарбы урматтуу кесиптештер! Диссертациялык изилдөө темасынын актуалдуулугу шек туудурбайт, анткени мыйзам чыгаруучу тарабынан купуя сырды коргоону камсыз кылуунун натыйжалуу механизми толук иштелип чыккан эмес.

Жоболорун, корутундуларды жана сунуштарды илимий аныктыгы жана негиздүүлүгү теориялык изилдөөлөр менен чогуу алганда колдонуу өтө маанилүү илимий таанып билүү методдордун тереңдиги боюнча камсыз кылынат. Жүргүзүлгөн изилдөөнүн комплекстүүлүгү илимий билимдердин тиешелүү методдорун колдонуу менен жетишилген: системалуу, тарыхый-укуктук, салыштырмалуу-укуктук, формалдуу - юридикалык, анализ жана синтез, конкреттүү-социологиялык, укуктук - техникалык изилдөө ж. б.

Изилдөөнүн теориялык жана ченемдик укуктук негиздери оң баа берүүгө татыктуу. Чогултулган фактылык маалыматтар, аларды башка авторлор менен салыштыруу, укук

колдонуу практикасынын көп сандаган мисалдарын колдонуу коргоого алынып жаткан жоболордун ишенимдүүлүгүнүн жана негиздүүлүгүнүн жогорку деңгээли жөнүндө тыянакка келүүгө мүмкүндүк берет.

Отурумдун төрагасы: Талкуу үчүн сөз экинчи рецензентке берилет. Экинчи рецензент – ю.и.к. Эрдолатов Ч.С.

2-и рецензент: Диссертациялык изилдөө автордун көптөгөн оригиналдуу жана жүйөлүү ой-пикирлерин камтыйт, алар жаңылыктын белгисине ээ. Автор тарабынан купуя сырды коргоо тарабынын камсыз кылуу механизмдерин изилдөөнүн жүрүшүндө алынган тыянактар: колдонуудагы мыйзамдарды, ошондой эле ведомстволук жана ведомстволор аралык ченемдик укуктук актыларды өркүндөтүү процессинде мыйзам чыгаруу ишинде; укук коргоо органдарынын ишинде; окуп жаткандарды даярдоодо юридикалык адистиктеги билим берүү мекемелеринин билим берүү процессинде; укук колдонуу субъекттеринин квалификациясын жогорулатууда жана кайра даярдоодо колдонулушу мүмкүн.

Диссертациялык изилдөө материалды берүүнүн тутумдугу жана логикасы менен мүнөздөлөт, тандалган теманын бардык негизги маселелерин кароонун ырааттуулугун чагылдырат, сабаттуу юридикалык тилде жазылган, илимий полемика туура жүргүзүлөт. Иштин дизайны изилдөөнүн ушул түрүнө коюлган талаптарга жооп берет. Сунушталган диссертациялык изилдөө ички биримдикке ээ, жаңы илимий жыйынтыктарды камтыйт, бул автордун илимге кошкон жеке салымын тастыктайт.

Отурумдун төрагасы: Сүйлөп чыга тургандар барбы? Болбосо, анда сөз изденүүчүгө берилет.

Асанова У.А.: Ар бириңизге кандидаттык диссертациянын талкуусун уюштурганыңыздар үчүн ыраазычылык билдирем, эскертүүлөр эске алынат жана четтетилет.

Отурумдун төрагасы: Демек, 12.00.09- – жазык процесси, криминалистика; ыкчам-издөө ишмердиги адистиги боюнча **“Кылмыш иштер боюнча коргоо тараптын купуя сырды коргоону камсыз кылуу көйгөйлөрү”** темадагы Асанова У.А. диссертациялык изилдөөсүн коомдук коргоого сунуштоону добушка койдум.

Макул – баардыгы

Каршы – жок

Бир добуштан

Асанова Умутай Алибаевнанын “Кылмыш иштер боюнча коргоо тараптын купуя сырды коргоону камсыз кылуу көйгөйлөрү” темасындагы диссертациялык иши боюнча Ош мамлекеттик университетинин кылмыш-жаза укугу жана процесси кафедрасынын

КОРУТУНДУСУ

1. Изилдөөнүн актуалдуулугу. Маалымат маанилүү социалдык ресурс болуп саналган азыркы мезгилде адамдардын бир катар категориялары үчүн купуя сырдын мааниси сырлардын ар түрдүүлүгүнүн кеңейишинин жана өзгөрүп жаткан коомдук мамилелердин фонунда күчөдү. Купуя сыр, коомдук көрүнүш болгондуктан, ар бир адамга таасирин тийгизбей койбойт, анткени жаңы тенденцияларды эске алуу менен купуя сыр катары корголгон маалымат, айрыкча маалыматтык технологиялар кеңири уруксатсыз жайылтуунун потенциалдуу мүмкүнчүлүгүн сунуштайт. Буга байланыштуу Э. С. Токторов “...адамдын жана жарандын кызыкчылыктарын камсыз кылуу, биринчи кезекте, мамлекеттүүлүктү, мамлекеттик бийликтин конституциялык жана укуктук негиздерин жана укук коргоо тутумун чыңдоо менен жетишилген укуктук жана саясий коргоого байланыштуу. Мындан тышкары, өлкөдө кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамдарды реформалоо концепциясынын өзү да бүгүнкү күндө мыйзам менен корголгон купуя сыр институтун пайдалануу жолу

менен инсанды, коомду жана мамлекетти коргоо тутумун кайра багыттоону талап кылгандыгы негиздүү” деп көрсөткөн [Токторов Э.С. *Институт тайны: проблемы теории и практики: автореф. д.ю.н.: 12.00.09: Бишкек, 2022. – с. 3*].

Адвокаттык купуя сыр акыйкат сот адилеттигинин жана квалификациялуу юридикалык жардамга (мындан ары-КЮЖ) болгон укуктун кепилдигинин маанилүү шарты болуп саналаарын тануу кыйын, бул учурда ушул чөйрөдө орун алган көйгөйлөрдү жоюу үчүн илимий юридикалык коомчулуктун да көңүл буруусун талап кылат.

Автордун көз карашы боюнча изилдөө жүргүзүүнүн актуалдуулугу жана зарылдыгы төмөнкү жагдайлар менен аныкталат: 1) бир катар КМШ өлкөлөрүндө адвокатура жана адвокаттык иш жөнүндө мыйзамдарда да, кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамдарда да адвокаттын кесиптик купуя сырын коргоону тийиштүү деңгээлде камсыз кыла турган атайын артыкчылык катары жашыруун сырга болгон укугу бекитилген эмес. Мыйзам чыгаруучулардын дал ушундай мамилеси каралып жаткан чөйрөдө бүгүнкү күндө байкалып жаткан мыйзамдык жөнгө салуунун олуттуу көйгөйлөрүнө алып келет, бул анын иштешин камсыз кылуучу адвокаттык купуя сырдын укуктук режиминин маанилүү түзүүчүсү болуп саналат; 2) кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамдардын мазмунуна таянсак: *биринчиден*, адвокатка коргоочунун укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоону жүзөгө ашыруу боюнча кенири ыйгарым укуктар берилген, бирок ошону менен бирге КЖПКнин жоболорун талдоо жана аларды иш жүзүндө ишке ашыруу юридикалык коомчулук тарабынан таанышуу зарылдыгы менен байланышкан чектөөлөрдөн улам көптөгөн маселелерди жаратат; *экинчиден*, мыйзам чыгаруучулар тарабынан адвокаттык купуя сырдын укуктук режимин сактоо менен кырдаалды начарлатуучу ченемдерди кабыл алууга жол берилет, анткени аны талаптагыдай ишке ашыруу үчүн так укуктук механизмдер түзүлгөн эмес; 3) КМШ өлкөлөрүндө азыр колдонулуп жаткан КЖПКин иштеп чыгууда жана кабыл алууда мыйзам чыгаруучу жактоочунун укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоону жүзөгө ашыруу үчүн адвокаттар тарабынан далилдерди чогултуу каражаттарынын бүтүндөй комплексин бекиткен, бирок ошол эле учурда кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамдарда баяндалган аракеттерди, анын ичинде жашыруун жана мыйзам менен корголуучу башка сырларды жүргүзүүнүн процессуалдык тартиби белгиленген эмес. Бул юридикалык коомчулуктун арасында талаш-тартыштарды жаратпай кое албайт, бул сотко чейинки өндүрүш органдарынын, прокуратуранын жана соттун кызмат адамдары тарабынан адвокат чогулткан далилдерди тааныштыруудан жана кылмыш ишинин материалдарына тиркөөдөн баш тартуу жөнүндө, ошондой эле айыптоочу тараптын башка жыйналган далилдери менен бирдикте кылмыш иши боюнча аларды далил булактары катары таануудан баш тартуу жөнүндө негизсиз чечимдерди чыгарууга алып келет. Албетте, мында пайда болгон купуя сырлар өзгөчө укуктук жөнгө салууну, анын ичинде купуя сырдын ар кандай субъекттери тарабынан маалыматты юридикалык жана кесиптик коргоону камсыз кылуучу чаралардын комплексин иштеп чыгууну талап кылат; 4) бүгүнкү күндө КМШ өлкөлөрүнүн алдында турган жаңы чакырыктардын жана милдеттердин контекстинде изин суутпай издөө иш-чараларын жүзөгө ашырууда жеткиликтүүлүгү чектелген жашыруун маалыматтарды коргоо кепилдиктери өзгөчө мааниге ээ болууда. Албетте, БИИны өткөрүү көп учурда коргоочунун укуктарынын жана эркиндиктеринин бузулушуна алып келет, бул адвокат КЮЖ көрсөтүүдө да байкалат. БИИ “Изин суутпай издөө иши жөнүндө” мыйзамдын ченемдеринин жана адвокаттык купуя сырды жөнгө салуучу ченемдик жоболордун катышы салттуу изилдөөнүн чегинен чыккан кыйла татаал болуп, ошондуктан мындай спецификалуу иште мыйзамдык жөнгө салууга комплекстүү мамилени талап кылган кыйла аялуу чөйрөлөрдүн бири болуп саналат. Бир жагынан, бүгүнкү күндө коомдун жана мамлекеттин турмушунун ар кандай чөйрөлөрүндө уюшкан кылмыштуулуктун өсүшү байкалды, ошондой эле адамдардын белгилүү бир

категориясына карата колдонулган психикалык жана физикалык зомбулуктун репертуары жана алар колдонгон каражаттардын арсеналы кеңейди. Экинчи жагынан, буга карабастан мамлекет укук коргоо органдарын жана адвокатураны кылмыш – жаза процессуалдык милдеттерин аткарууну жүктөйт, бирок ошол эле учурда коргоолгондордун укуктарын жана эркиндиктерин сактоо менен байланышкан концептуалдык жоболор сакталууга тийиш. Адвокаттардын, ишеним артуучулардын жана БИИны жүзөгө ашыруучу субъекттердин укуктук мамилелерин жөнгө салуучу мыйзамдардын көйгөйлөрүн илимий изилдөөлөр жараксыз же натыйжасыз ченемдерди, ошондой эле адвокатура жана адвокаттык иш жөнүндө Мыйзамда алардын жоктугу укуктук жөнгө салуунун логикасын бузган, укук колдонуу процессин олуттуу татаалдаштырган ченемдерди табуу менен гана чектелбей тургандыгы шексиз; 5) бүгүнкү күндө адвокаттык купуя сырда түздөн-түз тиешеси бар маалыматтарга жетүү максатында кызмат адамдары тарабынан адвокаттык ишке кийлигишүүгө жол берилген актуалдуу көйгөй бойдон калууда. Мындай актуалдуу көйгөй байкалган укукка каршы практикага жол бербөө менен байланышкан механизмди иштеп чыгуу боюнча изилдөө кызыкчылыгынын объектиси бойдон калууга тийиш; б) адвокаттык иште маалыматтык чөйрөнүн мааниси өсүп жаткан жана бөтөнчө болуп саналбаган учурда коомдун жашоосунун бардык тараптарын ар тараптуу маалыматташтыруу ишеним артуучудан жана жеке детективден алынган маалыматты укуктук коргоого байланышкан маселелерди адвокаттык купуя сырды камсыз кылуу боюнча иштиктүү укуктук механизмди түзүү боюнча кароону талап кылат.

2. Диссертацияда берилген жыйынтыктарды алууга автордун конкреттүү жеке катышуусу. Диссертациялык изилдөөнүн жүрүшүндө автор өзү төмөнкү илимий жыйынтыктарга келген: 1-Натыйжа. Автор тарабынан негизги терминологиялык түшүнүктөргө төмөнкүдөй ыкмалар иштелип чыккан жана көрсөтүлгөн: купуя сыр (кеңири мааниде) – бул жашыруун маалыматты сактоо жана пайдалануу боюнча бир катар укуктук жана моралдык – адеп ахлалдык шарттар менен байланышкан жетишерлик спецификалык татаал көрүнүш, ошондой эле терс кесепеттерге жол бербөө максатында мындай маалыматты санкцияланбаган кирүүдөн коргоо үчүн атайын субъект тарабынан бөлүнүп берилүүчү купуя сырлар арналган объекттин ар кандай пландагы мүнөздөмөлөрүнүн айкалышын билдирет; купуя сыр институту – инсандын, коомдун жана мамлекеттин жашоо-турмушунун ар кандай чөйрөлөрүндө жашыруун маалыматты коргоо, алуу жана пайдалануу маселелери боюнча ар кандай мамилелердин кеңири чөйрөсүн жөнгө салуучу тутумдаштырылган укуктук ченемдердин комплекси, анда маалыматтын маанилүүлүгүнүн деңгээли жана мындай маалыматтардын категорияларына жараша аны жашыруун сактоонун максатка ылайыктуулугу аныкталган; адвокаттык купуя сыр – бул ишеним артуучунун кол тийбестиги менен байланышкан, адвокаттын кесиптик (кызмат көрсөтүүсүнө) кайрылууда пайда болгон анын укуктарынын жана кызыкчылыктарынын кол тийбестиги менен байланышкан өзгөчө укуктук абалы, мында ал алган маалыматтын мазмунуна санкциясыз кирүүгө тыюу салуу ченемдик актыларга ылайык колдонулган укуктук режимдин өзгөчө тартиби менен камсыз кылынат (жөнгө салынат), мында купуя сырды сактоо предметинин чөйрөсүнө кирген жана коргоо объектисинин ар кандай социалдык-укуктук контекстин камтыган маалыматты коргоону жүзөгө ашырууда сырдын субъектине көз карандысыздык кепилденет; адвокаттык купуя сырдын укуктук режими – бул мамлекеттин кызыкчылыктарына жана коомдук мамилелердин өзгөчөлүгү менен шартталган, мыйзам чыгаруучу тарабынан белгиленген укуктук жөнгө салуунун өзгөчө тартиби, юридикалык инструменттерди, түрлөрүн жана укуктук ортомчулук ыкмаларын аныктайт, ошондой эле адвокаттык купуя сырдын предметине кирген алынган маалыматты ачыкка чыгарууга, санкциясыз пайдаланууга же

башка мыйзамсыз пайдаланууга адвокатка даректелген абсолюттук тыюу салууларды белгилөө аркылуу ишеним артуучунун иммунитетин түзүү жана коргоо менен байланышкан иштин негизги багыттарынын иштешин камсыз кылуучу укуктук каражаттардын өзгөчө айкалышы; юридикалык жардам көрсөтүүдө купуялуулукту камсыз кылуу жана ушул чөйрөдө ишеним артуучунун кызыкчылыктарын канааттандыруу үчүн тиешелүү шарттарды түзүү менен байланышы; кесиптик купуя сыр - маалыматтын менчик ээлеринин же анын укук мураскорлорунун укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоону камсыз кылуу боюнча функция жүктөлгөн белгилүү кесиптердин өкүлдөрүнө (мамлекеттик жана муниципалдык кызмат менен байланышкан иштерден тышкары) ишенимдүү же белгилүү болуп калган, ошондой эле кесиптик купуя сырлардын белгилүү бир түрүнүн белгиленген режимин бузгандыгы үчүн юридикалык жоопкерчилик чаралары каралган жашыруун сакталууга тийиш болгон жашыруун маалымат.

2 - Натыйжа. Жашыруун маалыматты чектелген жайылтуу режими менен чектелген жеткиликтүүлүк режиминин ортосундагы методологиялык айырмалоонун өбөлгөлөрү болуп төмөнкүлөр саналат: биринчиден, маалыматтын потенциалдуу баалуулугунда, ошондой эле аны колдонуунун багыттоосунда турат, мында төмөнкүлөр маанилүү: а) мазмундун сапаты, анын таралышы кыйратуучу кесепеттерге алып келет; б) мындай маалыматтан пайда алуу формасына жана маанилүү коомдук турмуштун камтуу чөйрөсүнө негизденүү; экинчиден, мыйзам чыгаруучу тарабынан купуя сырды коргоо боюнча атайын чараларды көрүү каралган, анда коомдук мамилелердин кеңири чөйрөсү каралышы мүмкүн (мисалы: КЖПК); үчүнчүдөн, купуя сырдын укуктук категориясынын мазмуну “купуя маалымат” түшүнүгү менен бирдей эмес, анткени түздөн-түз байланыш процессинде берилген бардык ишенимдүү маалыматтар юридикалык жоопкерчиликке алып келбейт; төртүнчүдөн, жашырындуулуктун мазмуну болуп белгилүү бир атайын белгилер таандык болгон өзгөчө мүнөздөгү маалыматтар, аларга жеткиликтүүлүктүн чектелген укуктук режими, ошондой эле ачык маалымат менен купуя сырдын ортосундагы мыйзамдык чектөө жайылтылат; бешинчиден, кийинкилердин болушу: а) белгилүү бир жашыруун субъекттин болушу, анын ичинде алардын иш чөйрөсүнө (адамдар чөйрөсүнө) негизденүү менен мамлекеттин өзү, корголуучу мыйзамдуу маанилүү маалыматка жетүү мүмкүнчүлүгү жабылган мекемелер (уюмдар) жактар; б) кызыкчылыктардын (жыргалчылыктардын) жыйындысы болгон объекттин өзгөчөлүгү, мындай маалыматка санкцияланбаган жетүү аркылуу жашыруун сыр предметин чектөөнүн натыйжасында зыян (жол менен) келтирилет; в) укуктук купуя сырдын предмети - бул мыйзам чыгаруучу тарабынан корголуучу, адамдардын белгилүү чөйрөсүнө белгилүү же ишеним берилген маалыматтын мазмуну, ушуга байланыштуу анын ээси ага жетүүнү чектөө боюнча тиешелүү чараларды көрөт. Мыйзам чыгаруучу укуктук режимди орноткон учурларда гана купуя сыр укуктук коргоого алынышы мүмкүн. Алтынчыдан, жашыруун маалыматтын бир бөлүгү абсолюттук купуя сыр категориясына кирбеши мүмкүн болгон купуя сырлардын көп түрдүүлүгүнөн улам, чектелген маалымат субъекттердин олуттуу санына жеткиликтүү болушу мүмкүн. Бирок ошону менен бирге ага мыйзамдык мүнөздөгү чектөөлөр мындай жашыруун маалыматтын укуктук режиминин болушу жөнүндө негиз болуп саналат. Жетинчиден, купуя сырдын мазмуну болуп эсептелген маалымат маңызы боюнча татаал жана укуктук жөнгө салуунун көп багыттуу объекти болуп саналат, ал үчүн мүнөздүү болгон спецификалык касиеттерден келип чыгат, атап айтканда: а) материалдык дүйнөнү (“издерди”) чагылдырууну талдоону тутумдаштыруунун натыйжасы болуп саналат, анын негизинде жаңы маалыматтар кабыл алынат жана алардын адамы тарабынан белгиленет; б) чагылдыруу объектисинин өзгөчөлүгү жөнүндө маалыматты, ошондой эле буюм укугунун институттарына маалымат таратууга жол берилбеген алардын өз ара аракеттенүү механизмдерин камтышы мүмкүн; в) айрым маалыматтарды анын ар кандай

түрлөрүнө киргизүүнүн потенциалдуу мүмкүнчүлүгү, ошондой эле материалдык жана идеалдуу формада белгиленген адам дүйнөсүнүн процесстери жана кубулуштары, анын ичинде болуп жаткан окуялар.

3 - Натыйжа. Кесиптик купуя сырдын белгилерине төмөнкүлөр кирет: 1) белгилүү кесиптердин өкүлдөрүнө ишеним берилген купуя сырлардын айрым түрлөрүнүн баш кошуусу өз алдынча юридикалык түшүнүктү - кесиптик купуя сырды бөлүп көрсөтүүгө мүмкүндүк берет, ал маңызы боюнча анын сакталышын камсыз кылуу боюнча юридикалык чараларды көрүүнү талап кылат; 2) кесиптик купуя сыр институтунун болушу мыйзам ченемдүү процесс болуп саналат, анын негизинде төмөнкүлөр аныкталууга тийиш: а) кесиптик иштин тигил же бул чөйрөсүнө тиешелүү, мыйзам чыгаруучу тарабынан каралган укуктук тыюу салуулар аркылуу аларды ачыкка чыгаруудан корголгон, кесиптик купуя сырдын субъекттерине даректелген жашыруун маалыматтардын так бирдиктүү тизмеги; б) мыйзам деңгээлинде кесиптик купуя сырдын субъекттеринин иш чөйрөсүнүн өзгөчөлүгүнө жараша жашыруун маалымат менен иштөө тартипке салынышы керек; в) кесиптик купуя сырларды классификациялоо ыкмаларынын кеңири вариативдүүлүгүнөн улам маалыматка жетүүнүн чектелген режимдерин ишке ашыруу жана өзгөртүү механизми белгиленген (бул институт жөнүндө бүтүндөй түшүнүктү калыптандырууга тоскоолдук кылат); 3) маалымат төмөнкүлөрдөн улам белгилүү болуп калат: а) өзүнүн атайын кесиптик функцияларын аткарууга байланыштуу кесиптик сырдын субъектине же адам тарабынан ыктыярдуу билдирилгендерге (мындай кырдаалда адамдын макулдугусуз маалыматты таратууга жол берилбейт); б) бул мыйзамга ылайык купуя маалыматтар менен таанышууга укуктуу адамдардын белгилүү бир категориясына тиешелүү; в) өзүнүн кесиптик статусуна ылайык купуя маалыматка жетүү мүмкүндүгүн алган, бирок ошол эле учурда мамлекеттик же муниципалдык кызматта турбаган адамдар (мындай кырдаалда - бул кызматтык купуя сырга кирет); 4) кесиптик купуя сыр институту байланышкан социалдык-укуктук институттун маңызынан улам, анда мыйзам чыгаруучу тарабынан белгиленген кесиптик купуя сырды субъект тарабынан маалыматты таратууга тыюу салуу субъекттердин ортосундагы укуктук мамилелердин, анын ичинде адамдын өлүмүнүн натыйжасында токтотулгандыгына карабастан мөөнөтсүз болуп саналат. Кесиптик купуя сырдын субъекттерине жашыруун маалыматтарды ар кандай укукка жат түрдө ачыкка чыгаруу ал үчүн (алар үчүн) жагымсыз кесепеттердин келип чыгышынын натыйжасында адамдын жана анын укук мураскерлеринин мыйзам менен корголуучу укуктарына жана кызыкчылыктарына зыян келтириши мүмкүн экендигин эске алуу керек; 5) кесиптик купуя сырлардын артыкчылыктуу бөлүгү абсолюттук мүнөзгө ээ эмес, анткени адамдар өздөрүнүн кесиптик функцияларын аткаруунун жүрүшүндө алган купуя маалыматты прокуратуранын тиешелүү кызмат адамдары, укук коргоо органдары (жана буга ыйгарым укук берилген башка кызмат адамдары) талап кылышы мүмкүн. б) мыйзам деңгээлинде кесиптик купуя сырдын субъекттери тарабынан белгилүү бир жосундарды жасоого тыюу салуу же чектөө белгиленген жана кесиптик иш чөйрөсүнө жараша талаптарды аткарбагандыгы үчүн юридикалык жоопкерчилик белгиленген.

4 - Натыйжа. Кесиптик купуя сырды сактоону камсыз кылуунун кылмыш-жаза укуктук механизмдин максималдуу ишке ашыруу үчүн төмөнкүлөр талап кылынат: биринчиден, талап кылынган укуктук режимди белгилөө менен мыйзам деңгээлинде аларды дифференциациялоонун негизинде сырлардын белгилүү бир категориясына түздөн-түз тиешеси бар мыйзам актыларынын ортосундагы карама-каршылыктарды четтетүү; экинчиден, мыйзамдарда кесиптик купуя сырлардын айрым категорияларынын

жоопкерчилиги жөнүндө атайын кылмыш – жаза укуктук ченемдердин жоктугу жашыруун сырлардын мындай түрлөрүн коргоонун иштиктүү механизмдин иштеп чыгууга мүмкүндүк бербейт, бул маалыматтын менчик ээлеринин же укук кабыл алуучулардын укуктарын жана кызыкчылыктарын камсыз кылууга түздөн-түз тиешеси бар (жеткиликтүүлүгү чектелген) жашыруун маалыматтын айрым категорияларын натыйжалуу коргоо боюнча объективдүү муктаждыктарга жооп бербейт; үчүнчүдөн, кылмыш-жаза кодексинде кесиптик купуя сырдын негизин түзгөн кылмыштын курамынын негизги белгилеринин максималдуу толук сүрөттөлүшүн көрсөтүү менен, аны бузгандыгы үчүн жоопкерчиликти белгилөө менен жалпы ченемдин так баяндалышын караштыруу талап кылынат, ал кесиптик сырлардын бардык түрлөрүнө жайылтылат. Мындай көрүнүш конфиденциалдуу маалыматты коргоо призмасы аркылуу жалпысынан кесиптик купуя сырды сактоо механизмдин камсыз кылат. Төртүнчүдөн, жашырын маалыматты коргоону камсыз кылууга багытталган кылмыштардын колдонуудагы курамдары кесиптик купуя сырдын субъекттерине белгилүү болуп калган, кээде корголууга тийиш болгон маалыматтардын бүткүл спектрин камтый тургандыгын эске алуу зарыл, бул эки маанидеги маалыматтын мазмуну менен байланышкан (мисалы: даярдалып жаткан же жасалган кылмыш жөнүндө маалыматтар). Мындай кырдаалда, бул иш-аракеттер укуктук баа бербестен калышы мүмкүн. Бешинчиден, КЖКде болгон атайын ченемдер маңызы боюнча бир тараптуу болуп саналат, субъекттер тарабынан алынган кесиптик жашыруун маалыматтын купуялуулугу бузулган учурда кылмыштардын курамынын белгилерине карата ар кандай мамиле байкалат, ошондой эле жашыруун маалыматтарды ачыкка чыгаруу үчүн мамлекеттик мажбурлоо чараларын аныктоодо бир түрдүү позиция жок. Мыйзам чыгаруучунун мындай мамилеси болгон тенденцияларды эске алуу менен кесиптик купуя сырдын ар кандай чөйрөлөрүн жөнгө салуучу атайын ченемдердин санын дайыма көбөйтүүнү, ошондой эле каралуучу маалыматтын корголууга тийиш болгон кесиптик сырга тиешелүү болгон өзгөчө “баалуулугун” аныктоону талап кылат; алтынчыдан, мыйзам чыгаруучу тандап алган кесиптик купуя сырды коргоонун адистештирилген механизми жашыруун маалыматтын ээлеринин укуктарын жана кызыкчылыктарын кылмыш – жаза укуктук коргоонун деңгээлин төмөндөтөт, алар мыйзамдардын ченемдеринде тийиштүү өлчөмдө сырлардын башка түрлөрүн камтыбайт, бул өлкөнүн Конституциясында каралган жарандардын башка кызыкчылыктарына олуттуу зыян келтирет.

5 - Натыйжа. Адвокаттык купуя сырдын негизги маанилүү белгилери болуп төмөнкүлөр саналат: 1. адвокаттык купуя сырды сактоо ишеним артуучунун укуктарынын жана кызыкчылыктарынын кол тийбестигине карата адвокаттык ишти жүзөгө ашырууда өзгөчө мааниге ээ, ал анын укуктук режиминин өзгөчө тартиби менен камсыз кылынат; 2. адвокаттык купуя сырга, бир жагынан, кесиптик - ишеним артылган сырлардын белгилери мүнөздүү, ал эми экинчи жагынан, алардан төмөнкүдөй компоненттер боюнча айырмаланат: а) жашыруун маалыматты күчөтүлгөн, ченемдик актыларда каралган укуктук коргоо белгиленген (мисалы: КЖПКнин тиешелүү ченемдери, маалымат жөнүндө мыйзам, адвокаттык иш жөнүндө мыйзам, адвокаттык этиканын эрежелери) ишеним артуучудан адвокат алат; б) мамлекет үчүн чоң мааниге ээ болгон мамлекеттик купуя сырды коргоо белгиленген, аны менен иштин айрым категориясын кароонун жүрүшүндө адвокатка жол берилет, анда бул чөйрөдө укуктук жөнгө салуунун башка өзгөчөлүктөрү каралган; в) кароонун предмети жана купуя сырдын субъекттерине карата өзгөчө талаптардын болушу боюнча айырмаланат; г) адвокаттык купуя сыр” аныктамасынын мазмунуна ылайык, анда ал тарабынан процессуалдык аракеттерден сырдын субъектисинин иммунитетти белгиленет, анын ичинде анын бузулушуна алып келиши мүмкүн болгон айрым БИИ; д) адвокаттык

иштин субъектиси адвокаттык иш жөнүндө Мыйзамга ылайык тиешелүү статуска ээ болгон жана кесиптик негизде КЮЖ көрсөткөн, ага ишеним артуучуну укуктук коргоону жүзөгө ашырууда көз карандысыздыкка кепилдик берилген, ошондой эле КЖПКде, башка мыйзам актыларында каралган тиешелүү иммунитетке жана укуктарга ээ болгон адвокат болуп саналат; 3. адвокаттык купуя сыр ишеним артуучу тарабынан берилген, өзүнүн кесиптик ишин жүзөгө ашыруунун жүрүшүндө алынган бардык жашыруун сырларга жайылтылышы керек, бул сот адилеттигин жүзөгө ашыруу мыйзамына ылайык адилет кызыкчылыкты сактоону гана эмес, процессуалдык оппоненттер тарабынан катуу каршылашуу шартында ишеним артуучунун жеке кызыкчылыгын да түшүндүрөт; 4. адвокаттык купуя сыр ар кандай социалдык-укуктук контекстти камтышы мүмкүн, анткени адвокат адвокаттык иш жөнүндө Мыйзамга ылайык ар кандай инстанцияларда ишеним артуучунун кызыкчылыгын коргойт, ошондой эле ишеним артуучуга кайрылууда башка кесиптик жардамды да жүзөгө ашырат; 5. адвокаттык купуя сырдын объектисинин өзгөчөлүгү болуп төмөнкүлөр саналат: 1) ишеним артуучунун укуктук контексттеги соттук жана эл аралык процесстеги кызыкчылыктары, ошондой эле ишеним артуучу үчүн маанилүү болуп саналган кызыкчылыктар; 2) коомдук кызыкчылыктарды коргоо: а) коомдогу ишеним мамилелерин коргоо менен; б) сот адилеттигин камсыз кылуу жана Конституцияда жарыяланган жарандардын укуктарын жана кызыкчылыктарын сактоо боюнча мамлекеттин милдети менен; в) адвокаттын кесиптик иши жана адвокаттык иш жөнүндө Мыйзамга ылайык жалпысынан адвокатура институтунун корпоративдик кызыкчылыктары менен түздөн-түз байланышкан.

6 - Натыйжа. Сунуш кылынган “адвокаттык иликтөө” институтунун алкагында сотко чейинки өндүрүш этабында адвокаттык сырды коргоо муктаждыктарын эске алуу менен төмөнкүлөр талап кылынат: 1) адвокаттык офистерде маалыматтарды коргоо боюнча кызмат көрсөтүүчү фирмалар тарабынан тейлене турган маалыматтар базасын түзүү; 2) кызмат көрсөтүү жөнүндө тиешелүү келишим түзүлгөн адвокат менен жеке детективдин ортосунда купуя маалыматты сактоонун, берүүнүн өзгөчө эрежелерин жана талаптарын мыйзамдык деңгээлде иштеп чыгуу; 3) адвокатура жана адвокаттык иш жөнүндө Мыйзамда төмөнкүлөр болушу керек: а) алардын жашыруундуулук деңгээли боюнча маалыматтар классификациялоосу; б) адвокатуранын иши үчүн зарыл болгон купуя маалыматка же болбосо белгилүү маалыматтарга жетүү үчүн укуктарды жана жол-жоболорду белгилөө; в) маалыматтар базасына жалпы кирүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болгон купуя маалыматты коргоо боюнча талаптарды сактоо боюнча милдетти, ошондой эле башка адвокаттардын жашыруун мүнөздөгү маалыматтарын санкциясыз пайдалануу үчүн жоопкерчиликти жүктөө; 4) жашыруун маалыматты санкцияланбаган кирүүдөн, жайылып кетүүдөн жана андагы өзгөрүүлөрдүн таасир этүү мүмкүнчүлүгүнөн коргоону камсыз кылуучу уюштуруучулук жана техникалык чараларды көрүү талап кылынат, атап айтканда: а) жашыруун маалыматты сактоочу жайларды коргоону камсыз кылуу; б) программалык камсыздоону жана коопсуздук тутумун жаңыртууну жүргүзүү; в) жашыруун маалыматты, анын ичинде башка адамдарга берүүдө ишенимдүү коргоону камсыз кылуу үчүн пайда болгон жаңы технологияларды колдонуу; г) купуя маалыматтарды маалымдоонун жаңы методдорун колдонуу; 5) мындай фактылар аныкталган учурда үчүнчү жактардын (баштапкы маалыматтарды көрсөтүү менен) мүмкүн болгон санкциясыз пайдалануу аракеттери каттала турган эсепке алуу китебин (журналды) киргизүү; б) уюштуруу механизмин түзүү жана адвокаттын ишеним артуучу менен кат алышуусун киргизүү тартибин белгилөө талап кылынат, анда бул үчүн объективдүү жагдайлар келип чыккан учурда адвокаттык уюм, телефон аркылуу сүйлөшүүлөрдүн, электрондук кат алышуулардын купуялуулугу камсыз кылынмак; 7) төмөнкүлөрдү мыйзамдык деңгээлде аныктоо: а) адвокаттык досъени жана башка

материалдарды (соттук териштирүүнү көрсөтүү боюнча) адвокатуранын архивине өткөрүп берүү механизми жана тартиби, же болбосо адвокаттын өзүндө бул үчүн тиешелүү шарттар жок болгон учурда башка адвокат тарабынан; б) үчүнчү жактардын адвокаттык досьесинин архивдик материалдарына жол бербөө боюнча тиешелүү коргоо чараларын иштеп чыгуу, анда ишеним артуучуга каршы укукка каршы максаттарда пайдаланылышы мүмкүн болгон жашыруун маалыматтар камтылышы мүмкүн; в) төмөнкүлөр мыйзам деңгээлинде аныкталууга тийиш: тапшырманы аткаргандан кийин жашыруун документтер менен иштөө эрежелери; күчүн жоготкон материалдарды ишеним артуучуга өткөрүп берүү тартиби; купуя мүнөздөгү, бирок иш аяктагандан кийин юридикалык күчкө ээ болбогон далилдерди жана маалыматтарды жок кылуу эрежелери; 8) ишеним берүүчү менен жашыруун сыр режимин колдонууну токтотуу тартибинин жана механизмдин шарттарын кароо, алар маалыматтын белгилүү бир бөлүгүнө карата чектөө мүнөзүндө болушу мүмкүн, ошондой эле ишеним берүүчү тарабынан аны пайдаланууга уруксат алынбагандыктан, жарыяланууга жатпаган мөөнөтсүз (абсолюттук) мүнөздө болушу мүмкүн; 9) электрондук маалымат алып жүрүүчүлөрдү алып коюунун процессуалдык тартибин (буга негиздер бар болсо) жана коом үчүн маанилүү болгон купуя сырларды коргоо максатында катуу дисктерден, анын ичинде башка алып жүрүүчүлөрдөн купуя маалыматты алып коюуда жана изилдөөдө алынган далилдерди процессуалдык жол-жоболоштуруунун жол-жобосун иштеп чыгуу зарыл.

7 - Натыйжа. Зарыл материалдарды, маалыматтарды чогултууда адвокатка карата төмөнкү шарттарды сактоо талап кылынат: 1) берилген маалыматтар жазык сот өндүрүшүнүн катышуучусу болуп саналган жазуу жүзүндөгү келишим түзүлгөн жекече детектив тарабынан гана чогултулушу керек; 2) кылмыш иши боюнча кызмат көрсөтүү, маалыматтарды чогултуу жана айрым аракеттерди жүргүзүү боюнча келишим түзүлгөн учурдан тартып үч сутканын ичинде адвокат тарабынан жекече детективдин жазуу жүзүндөгү билдирүүсүнүн болушу; 3) алынган корголуучу маалыматтын объективдүүлүгүн аныктоо, атап айтканда маалымат алуу булагын, ошондой эле предметтерди жана документтерди көрсөтүү менен; 4) техникалык каражаттарды колдонуу менен жекече детективдик иш-аракеттер жүргүзүлгөн учурда КЖПКне ылайык бул каражаттардын техникалык мүнөздөмөлөрү көрсөтүлүшү керек; 5) юридикалык жак (детективдер бирикмеси) тарабынан адвокатка берилген документтерде бул адамдарды сотто иш боюнча күбө катары андан ары суракка алуу мүмкүнчүлүгү үчүн түзүлгөн келишимге ылайык жекече детективдик иштин жыйынтыгы алынган детективдер жөнүндө маалыматтар камтылууга тийиш; 6) келишимде жекече детектив тарабынан мыйзамда көрсөтүлгөн иш-чараларды өткөрүүнүн жүрүшүндө алынган купуя маалыматты ачыкка чыгарбоо боюнча шарттар каралууга тийиш; 7) адвокаттын тапшырмасы боюнча жүргүзүлгөн детективдик аракеттердин түрлөрү жана натыйжалары мыйзам чыгаруучу тарабынан иштелип чыккан жана кабыл алынган “КР жекече детективдик иши жөнүндө” Мыйзамда каралууга тийиш. (Сунушталган талаптардын тизмеси кылмыш-жаза процессинин башка катышуучусу катары кылмыш иши боюнча маалыматтарды чогултуу жөнүндө адвокат менен келишим боюнча кызмат көрсөтүүнүн алкагында жеке детектив тарабынан алынган маалыматтарга (“жеке детективдик ишмердүүлүк жөнүндө” жаңы мыйзам кабыл алынган шартта, ошондой эле адвокаттык купуя сырды камсыз кылуу боюнча, анын ичинде жашыруун купуя сыр субъектинин башка катышуучусунун катышуусу менен бир катар процессуалдык иш-аракеттерди жүргүзүүнү укуктук жөнгө салуу боюнча сунушталган мыйзамдык демилгелер) карата түзүлгөн.

8 - Натыйжа. Адвокаттык купуя сырдын укуктук режимин конституциялык максатында адвокатура жана адвокаттык иш жөнүндө Мыйзамдын атайын бөлүмүндө түзүмдүк түрдө бөлүп көрсөтүү керек, анда адвокаттык купуя сырдын негизги жоболору чагылдырылат, ошондой эле алар КЖПКде жана КЖКде чагылдырылууга тийиш. Ушуга байланыштуу жоболордун ченемдик комплексин иштеп чыгуу талап кылынат, ал төмөнкүлөрдү регламенттөөгө тийиш: 1) КЮЖ алууда купуялуулукка укук; 2) жашыруун сырды сактоонун мөөнөтсүздүгү жана ишеним артуучунун адвокаттык купуя сырдын колдонулушун токтотуу укугу жана анын процессуалдык механизми; 3) адвокаттык купуя сырды коргоону камсыз кылуу боюнча адвокаттын ыйгарым укуктары жана милдеттери, анын ичинде келишимдик негизде жеке детективди тартууда; ошондой эле кылмыш иши боюнча далилдерди чогултуу боюнча жардам көрсөтүүгө тартылган башка адамдарды; адвокаттык купуя сырдын предмети жана объектиси ажыратылууга тийиш; 4) БИИны жүзөгө ашырууда адвокаттык купуя сырга тиешелүү укуктук режимди жана маалыматтын кол тийбестигин, ошондой эле тергөө соту тарабынан санкцияланган атайын тергөө аракеттерин камсыз кылуу механизмин кароо; 5) ишеним артуучу үчүн келип чыккан кесепеттерге негизденүү менен адвокаттык купуя сырдын укуктук режимин бузгандыгы үчүн адвокаттын жоопкерчилигин кароо; 6) сотко чейинки өндүрүш органдары тарабынан адвокатка карата БИИны жана атайын тергөө аракеттерин жүргүзүүгө тергөө соту тарабынан санкцияланган даттануу механизмин кароо, бул адвокаттык купуя сырды алуу үчүн мындай иш-чараларды өткөрүүнү пайдаланууга жол бербөө боюнча реалдуу кепилдик болуп калат; 7) өзүнө адвокаттык иштин материалдарын камтыган, БИИны жүзөгө ашыруучу кызмат адамдары үчүн жеткиликсиз болууга тийиш болгон “адвокаттык өндүрүш”, “адвокаттык досье” сыяктуу процессуалдык маанилүү түшүнүктөрдү мыйзамдардын жүргүртүлүшүнө киргизүү; 8) КР КЖПКнин 53-беренесинин 7-пунктуна адвокаттын ыйгарым укуктарына тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизилип, атап айтканда, төмөнкүдөй редакцияда баяндалсын: “корголуучу, айыпталуучу менен алардын санын, узактыгын чектебестен жана угуу мүмкүнчүлүгүн жокко чыгарган шарттарда жекече жолугушуу өткөрүүгө, мында аларга иш боюнча консультация берүүгө, мамлекеттик жана башка корголуучу сырды түзгөн маалыматтарды камтыган материалдарды, ошондой эле аталган адамдар тарабынан укукка каршы максаттарда пайдаланылышы мүмкүн болгон материалдарды кошпогондо, алардан процессуалдык жана башка документтерди жана жазууларды берүүгө жана алууга укуктуу; 9) КР КЖПКнин жаңы 531 – “Адвокаттык купуя сыр” деген беренесин киргизүү, мында төмөнкүлөрдү бөлүп көрсөтүү зарыл: а) анын терминологиялык түшүнүгүн; б) адвокаттардын ишине кийлигишүүгө тыюу салган талаптардын комплекси (алардын артыкчылыктан бөлүгү “Кыргыз Республикасынын Адвокатурасы жана адвокаттык иш жөнүндө” Мыйзамда чагылдырылган; в) “адвокат тарабынан купуялуулуктун сакталышы Мыйзамда каралган укуктук, уюштуруучулук, техникалык чараларды пайдалануу жолу менен жүзөгө ашырылат, алар ишеним берүүчүнүн маалыматтарын мыйзамдар менен чектелген маалыматтарга карата үчүнчү жактардын укукка жат кирүүсүнөн, жок кылуудан, жайылтуудан, көчүрүүдөн жана башка укукка жат аракеттерден коргоону камсыз кылууга багытталган” деп көрсөтүү керек; г) КЖПКде төмөнкүлөр каралуусу керек: а) сот тарабынан санкцияланган адвокатка карата тергөө аракеттерин жүргүзүүнүн өзгөчө тартиби, мында мындай уруксат берүүдө токтомдо ыйгарым укуктуу кызмат адамдары тарабынан жетиштүү негизделген жүйөлүү бөлүк көрсөтүлүүгө тийиш; б) адвокаттык купуя сырды түзгөн маалыматтарды алуу максатында адвокатка карата салттуу жана атайын тергөө амалдарынын өндүрүшүн пайдаланууга жол берилбей турган реалдуу кепилдиктер каралышы керек; в) өзгөчө процессуалдык тартип белгиленген, анда өзүнүн ишеним артуучусуна карата күбөлөндүрүү мүмкүнчүлүгүн жокко чыгарган жагдайлар болгондо адвокатты суракка алуунун мүмкүн эместигинин фактылары

күбөлөндүрүлөт. Бирок адвокаттык иш жөнүндө Мыйзамда ишеним артуучуларга жардам көрсөтүү менен байланышпаган кылмыш иштери боюнча күбөлүктүн кол тийбестигин (адвокаттык) кыянаттык менен пайдаланууга жана күбөлүктөн баш тартууга жол берилбестигин көрсөтүү зарыл; 10) КР КЖПКде купуя мүнөздөгү мындай маалыматты алуу тартибин жана шарттарын мыйзамдык жөнгө салууну караштыруу зарыл. КР КЖПКнин 198-беренесинин (“сурак жүргүзүүнүн жалпы эрежелери”) айырмалуу өзгөчөлүктөрүн, ошондой эле аларды жазык процессинин катышуучулары боюнча да, мындай процессуалдык аракеттердин маңызы жана жашырындуулуктун субъектиси боюнча да өткөрүүнүн айырмачылыктарын эске алуу менен төмөнкүлөр талап кылынат: 1) КР КЖПКне жаңы беренелерди киргизүү талап кылынат: а) “адвокаттык сурамжылоо жүргүзүүнүн жалпы эрежелери”; б) “адвокаттык сурамжылоонун протоколу”; в) “адвокаттык сурамжылоодо үн жана видео жазууну колдонуу”. 2) өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү: а) КР КЖПКнин 53-беренесине (“адвокаттын ыйгарым укуктары”) 2- бөлүгү жаңы 21 “иштин кандайдыр бир жагдайлары белгилүү болгон адамдарды илимий-техникалык каражаттарды пайдалануу менен суракка алуу жана олуттуу мааниге ээ маалыматтар болгон учурда мындай иш жүзүндөгү маалыматтарды жазык ишинин материалдарына тиркөө жөнүндө өтүнүч кылуу пункту менен толукталсын. б) КР КЖПКнин 80-беренеси жаңы 51 бөлүк менен толукталсын (Адвокаттык сурамжылоонун протоколдору); 3) мыйзам чыгаруу деңгээлинде төмөнкүлөрдү кароо: а) далил булагы катары кылмыш ишинин башка материалдарына “адамды адвокаттык сурамжылоонун протоколун” тиркөө жөнүндө соттун милдети; б) укуктук механизм жеке детективдин адамга адвокаттык сурамжылоо жүргүзүү мүмкүнчүлүгү, анын протоколу түзүлгөн келишимге ылайык адвокатка берилет.

9 - Натыйжа. Адвокаттык сурамжылоо жүргүзүүнүн негизги шарттары төмөнкүлөр болуш керек: 1) адамдарды сурамжылоо кызмат көрсөтүү жөнүндө тиешелүү келишим түзүлүүгө тийиш болгон адвокат же жекече детектив тарабынан гана жүргүзүлүүгө тийиш (келечекте мындай адамга процессуалдык ыйгарым укуктарды берүү); 2) адвокаттык сурамжылоо тергелип жаткан кылмыш иши менен байланышкан өзүнө белгилүү жагдайлар жөнүндө жашыруун маалыматтарды билдирүүнү каалаган адамдын жазуу жүзүндөгү макулдугу менен гана жүргүзүлүүгө тийиш; 3) өзгөчө учурларда, сурамжылануучу адамдын талабы боюнча адвокат маалыматтын жашыруун булагын ачып берүүгө укуктуу, бирок мында ал буга ишеним артуучунун өзүнөн макулдук алууга тийиш; 4) мыйзамдык деңгээлде адвокаттык сурамжылоо жүргүзүүнүн белгиленген эрежелерин иштеп чыгуу жана сактоо талап кылынат; 5) иштин жагдайлары боюнча адамдардын чөйрөсүн сурамжылоону далилдердин булагы деп таануу үчүн аны ченемдик жактан бекемдөө зарыл, алар айыптоо жана сот тарабынан алардын аныктыгы жөнүндө шектенүүлөрдү жаратпайт; б) адвокаттык сурамжылоонун натыйжалары далилдердин бардык башка түрлөрүн түзүү үчүн булак болуп калышы, анын ичинде доо коюлган далилдерди аныктоо үчүн өбөлгөлөрдү жана белгилүү шарттарды түзүү мүмкүн экендигине негизденүү менен, мындай кырдаалда алар ишеним артуучунун өзүнүн таламдарына карама-каршы келбестигин эске алуу керек. Анткени, мындай жагдайларда, ага жүктөлгөн функционалдык милдеттерге ылайык адвокат бир жагынан жүргүзүлгөн адвокаттык сурамжылоо жана анын натыйжалары жөнүндө билдирбеши керек, ал эми экинчи жагынан ал прокуратура органдарынын, сотко чейинки өндүрүштүн кызмат адамдарына, ошондой эле сотко жашыруун мүнөздөгү кандай болбосун башка маалыматтарды берүүгө укугу жок. 7) сурамжылоонун натыйжасында маалыматтарды алуунун сунушталган формасы төмөнкүдөй өзгөчөлүктөрдү болжолдойт: а) адвокат суралып жаткан адамга өзүнүн позициясын таңуулабашы керек, бирок ал жооп алууга умтулган так суроолорду гана түзүшү керек (жетектөөчү мүнөзгө ээ болбошу керек); б) сурамжылоо

жүргүзүүнүн жүрүшүндө далилденүүгө тийиш болгон жагдайлар талкууланбайт жана жалпы талданбайт; в) адамды адвокаттык сурамжылоонун максатын сактоо, тактап айтканда андан жаңы ишенимдүү маалымат алуу, сурамжылануучуга мурда белгисиз болгон купуя маалыматты бербөө жана ал боюнча өзүнүн көз карашын билдирүү; 8) сурамжылануучу адамга кандайдыр бир таасир (психологиялык басым) көрсөтүлбөшү жана адвокаттык этиканы сактоо менен жүргүзүлбөшү керек.

10 - Натыйжа. Адвокат тарабынан адамдарды сурамжылоо мүмкүнчүлүгүн ишке ашыруу жана мында алынган натыйжаларды далил булагы катары таануу талап кылынат: 1) мыйзам деңгээлинде төмөнкүлөрдү аныктоо: а) “сурамжылоо” укуктук түшүнүгү боюнча; б) аны өткөрүүнүн (алуунун) процессуалдык тартиби, ошондой эле анын натыйжаларын белгилөө боюнча; в) тергелип жаткан ишке тиешелүү маалыматты билген адвокат адам суракка алынышы мүмкүн болгон маселелердин чөйрөсү боюнча; г) процессуалдык документтин формасы белгиленген, анда адвокаттык сурамжылоо жүргүзүү механизми жана анын натыйжалары күбөлөндүрүлөт. 2) КР КЖПКде адамдарды сурамжылоону белгилөөнүн төмөнкүдөй процессуалдык формасын кароо сунушталат: “адвокаттык сурамжылоонун протоколу”, анда сурактын протоколуна коюлуучу мазмундун жалпы атрибуттары каралышы керек, бирок аны башка субъект, атап айтканда адвокат тарабынан өткөрүүнүн өзгөчөлүгүн эске алуу менен. 3) “адвокаттык сурамжылоонун протоколунда” төмөнкүдөй мазмундуу түзүүчүлөр жана анын процессуалдык жол-жоболоштурулушу каралуу тийиш: 1) аны өткөрүүнүн ордун жана датасын көрсөтүү; 2) башталышынын жана аякташынын убактылуу параметрлери, ошондой эле тыныгуу болгон учурда көрсөтүү; 3) кылмыш ишинин реквизиттери; 4) ушул процессуалдык иш-аракетти жүргүзүүгө жазуу жүзүндөгү макулдуктун, ошондой эле сурамжылануучу адамдын анкеталык маалыматтарынын, жашаган жана иштеген жеринин жана анын паспорттук маалыматтарынын болушу. Эгерде сурамжылануучу адам сурамжылоону баштоонун алдында өзүнүн коопсуздугунун фактысы боюнча негиздүү жүйөөлөрүн билдирсе, анда адвокат анын жосун келтирбейт жана ал процесстин башка катышуучуларынын коопсуздугун камсыз кылуу боюнча мыйзамдын ченемдерине туура келет. 5) сурамжылоо жүргүзгөн адвокаттын толук реквизиттик маалыматтары, анын ичинде анын адвокаттык билимге таандыктыгы; 6) сурак илимий-техникалык каражаттарды пайдалануу менен каттала тургандыгы жөнүндө эскертүү; 7) адвокаттык сурамжылоонун протоколунда чагылдырылган сурамжылоонун жүрүшүндө билдирилген маалыматтар сурамжылануучу адамга эскертүү: а) иш боюнча далил катары пайдаланылышы мүмкүн; б) адам суракка алуу же башка тергөө аракеттерин аткаруу үчүн (мисалы: таануу үчүн көрсөтүү) күбө катары сотко чакырылышы мүмкүн; 8) сурамжылоо жүргүзүүнүн алдында сурамжылануучу адамга төмөнкүдөй түшүндүрмөлөрдү берүүгө: а) анын өзүнүн жакын адамдарына жана өзүнө каршы күбө болбоого укугу жөнүндө; б) адамды адвокаттык сурамжылоо жүргүзүүнүн мыйзамдуулугу жөнүндө (Мыйзамдын ченемдерин көрсөтүү менен); в) адвокаттык купуя сырды сактоонун зарылдыгы жөнүндө; г) андан алынган маалыматтардын себептери жана маанилүүлүгү; 9) сурамжылануучу тарабынан берилген сүрөттөр, схемалар, чиймелер, фотосүрөттөр адвокаттык кароонун протоколуна тиркелиши керек; 10) сурамжылоо жүргүзүү, суракка алуунун иштелип чыккан баскычтарын эске алуу менен жүргүзүү максатка ылайык, тактап айтканда: сурамжылануучу эркин айтып берет жана сурамжылоонун суроо-жооп баскычы; 11) адвокаттык сурамжылоонун протоколу техникалык белгилөөдөн тышкары адвокаттын өзүнүн жазуу жүзүндөгү жазуусу менен коштолушу же сурамжылануучу тарабынан өз колу менен жазылышы мүмкүн; 12) адвокат тарабынан адамды сурамжылоо аяктагандан кийин протоколдун ар бир бетине мындай адвокаттык сурамжылоонун мазмуну менен таанышкандан кийин (аны өз алдынча

окугандан кийин же аны адвокат өзү жарыялагандан кийин тааныша алат) сурамжылануучу тарабынан кол коюлат. Мындай протокол иш (көзөмөлүндө) турган прокуратура органдарынын кызмат адамына сотко чейинки өндүрүш органдарына берилүүгө тийиш эмес деп эсептейбиз.

11 - Натыйжа. Адвокаттык купуя сырды сактоо максатында кесиптик сырды сактоону камсыз кылуу боюнча атайын укуктук чаралардын комплексин иштеп чыгуу талап кылынат, атап айтканда: а) интернет аркылуу купуя маалыматтарды алууда, жөнөтүүдө, ошондой эле аларды сактоодо адвокаттардын электрондук алып жүрүүчүлөр менен иштөөсү үчүн маалыматтык технологиялар чөйрөсүндөгү адистерди тартуу менен чараларды иштеп чыгуу; б) ишеним артуучу же жекече детектив менен сүйлөшүүлөрдү тыншоодон коргоо боюнча укуктук чаралар; в) компьютерде, ошондой эле кадимки (кагаз) материалдарда камтылган маалыматтарды алуу үчүн мыйзамсыз кирүү аракеттерин болтурбоого көмөктөшүүчү документ жүгүртүү эрежелерин жана тартибин иштеп чыгуу; г) адвокатка тиешелүү документтер жана купуя маалыматтар жок кылынышы мүмкүн болгон эрежелерди жана шарттарды иштеп чыгуу, ошондой эле маалыматтын бир бөлүгү ал тарабынан пайдаланылышы мүмкүн болгон талаптарды баяндоо; д) адвокаттык купуя сырды түзгөн маалыматтар камтылган “адвокаттык өндүрүштү” сактоо эрежелерин иштеп чыгуу; е) сотко чейинки өндүрүш органдары, прокуратура, анын ичинде мамлекеттик бийлик органдарынын башка кызмат адамдары тарабынан адвокаттык купуя сырды бузган учурларда чара көрүүгө багытталган укуктук механизмди иштеп чыгуу.

12 - Натыйжа. Адвокаттык сыр режимин сактоого тоскоол болгон көйгөйлүү жагдайларды эске алуу керек: 1) БИИИны жүзөгө ашыруучу укук коргоо органдары бир катар адамдарга кысым көрсөтүү боюнча кеңири мүмкүнчүлүктөргө ээ болгондуктан, Мыйзамга ылайык адвокаттык купуя сырдын укуктук режиминин түзүмүндө өзгөчө укуктук статуска ээ болгон адвокаттын көз карандысыздыгынын кепилдиги жокко чыгарылат, бул иш боюнча купуя маалыматты көп алууга алып келет. 2) Ишеним берүүчү, ал адвокатка айткан купуя маалымат БИИИнын алкагында колдонулаарына бекем ишене албайт, бул купуялуулуктун бузулушуна алып келет, аны аныктоо кыйынга турат, анткени жашыруун кызматташуу мамлекеттик купуя сыр болуп саналат. Мындай кырдаалга белгиленген тыюу салуунун натыйжалуулугун кепилдөөчү тийиштүү укуктук механизмдин жоктугу өбөлгө түзөт. 3) Ушул убакка чейин адвокатура жөнүндө Мыйзамда купуялуулук түшүнүгүнүн так чечмелениши жана анын чектерин аныктоо, ошондой эле бир катар БИИИны өткөрүүнүн мыйзамдуулугу жок. Ошентип, тергөө сотунун санкциясы менен жүргүзүлгөн атайын тергөө иш-аракеттеринен тышкары бир катар БИИИсы соттун чечимсиз жол берилет. 4) мыйзамда ишеним артуучудан алынган маанилүү жашыруун маалыматты, ага үчүнчү жактардын санкцияланбаган кирүүсүнөн коргоого карата адвокаттын жоопкерчилиги каралган так белгиленген ченемдер жок, анда ал кесиптик купуя сырдын алкагында сактоого милдеттүү болот. 5) Адвокаттык өндүрүштө башка процессуалдык оппоненттердин аларга жетүүсүнүн сырын түзгөн материалдар болгондо, адвокат тарабынан зарыл болгон укуктук коргоо чараларын кабыл алуунун көлөмүн жана багытын аныктоо талап кылынат, алар кылмыш-жаза процессинде анын ишеним артуучусу үчүн олуттуу кесепеттерге алып келиши мүмкүн. б) Ишеним артуучуга карата сотко чейинки өндүрүш этабында өткөрүлүшү мүмкүн болгон атайын тергөө аракеттерин же БИИИны өткөрүү фактысы жөнүндө адвокаттын электрондук кат алышуусуна жана телефон аркылуу сүйлөшүүлөрүнө жол берилбейт, анткени мындай учурларда купуялуулукту сактоо биздин бүгүнкү күндөгү жоктугубуздан (шифрленген) алардын баарлашуу каналдарында мүмкүн эмес. 7) Жашыруун маалыматты коргоо менен байланышкан маселелерди чечүү үчүн адвокаттык офистерде маалыматты коргоону камсыз

кылуу боюнча тиешелүү шарттар болушу талап кылынат. Бирок ошол эле учурда бүгүнкү күндө тиешелүү органдар айрым учурларда коммуникацияга жашыруун көзөмөлдү жүзөгө ашыруу үчүн уруксатка ээ болушу мүмкүн, ошондой эле маалыматты алып коюу мүмкүнчүлүгүнө ээ болушу мүмкүн. 8) Ишеним артуучу, жеке детектив, ошондой эле кылмыш-жаза процессине тартылган башка адамдар менен айрым процессуалдык иш-аракеттерди жүргүзүү пландаштырылып жаткандыгын кошуп алганда, адвокаттык купуя сырдын корголгон каналдарын пайдаланууну кошкондо, мыйзамдык деңгээлде камсыз кыла турган иштиктүү уюштуруу механизминин жоктугу каралган эмес, бул адвокаттардын бул чөйрөдөгү ишин татаалдантат. 9) КМШ өлкөлөрүндө БИИИны өткөрүүнү, жеке маалыматтарга улуттук коопсуздук комитеттери толук жете алган оппоненттер жөнүндө кызматтык маалыматты чогултууну жана сактоону камсыз кылуу боюнча телекоммуникациялык жабдуулар менен байланышкан жаңы техрегламенттерди кабыл алуу, бул бүгүнкү күндө маалыматты кармоого, чыгарылган аудио жана видео сүйлөшүүлөрдү тышкы алып жүрүүчүлөргө жазууга, тексттик билдирүүлөрдү көрүүгө, сактоого, угууга мүмкүндүк берет. Анын ичинде, бул интернет аркылуу берилүүчү маалыматка тиешелүү. Бир жагынан, мындай мамлекеттик саясат мамлекеттин улуттук коопсуздугун камсыз кылуу боюнча чараларды күчөтүүгө багытталган, бирок экинчи жагынан, бул атайын кызматтардын ыйгарым укуктарын кеңейтүүгө алып келет, анын иши көзөмөлдөнбөгөн жана маалыматты байкоо жана чогултуу боюнча мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтүүчү болуп калат жана кылмыш – жаза процессинин катышуучуларын кошкондо, жарандардын жеке турмушунун кол тийбестиги менен байланышкан потенциалдуу коркунуч болуп калат. Бүгүнкү күндө мыйзам долбоорунун телефон сүйлөшүүлөрүн мыйзамсыз тыңшоо, турак жайга аудио жана видео байкоо жүргүзүү, ошондой эле каралып жаткан институт менен байланышкан башка ченемдерге карата кемчиликтеринин фонунда бул чөйрөдө каардуу практиканын бар экендигин танууга болбойт.

13 - Натыйжа. Адвокаттык купуя сырды жана изин суутпай издөө ишин жүргүзүүнү жөнгө салуучу укук ченемдеринин катышы көйгөйлөрүнө төмөнкү жагдайлар таасир этет: 1) ишеним артуучунун кол тийбестигинин бузулушу БИИИнын алкагында болуп жаткандыгын эске алуу керек, ошондуктан биз сотко чейинки өндүрүш органдары менен адвокатуранын ортосунда адвокаттык купуя сырдын укуктук режимин сактоо милдети жүктөлгөн катуу тирешүүнү байкайбыз. Мындай кырдаалда бул чөйрөдө укуктук мамилелерди жөнгө салууга тоскоол болгон жана укук колдонуу процессин кыйындаткан ченемдерди табуу (же алардын жоктугу) талап кылынат; 2) изин суутпай издөө ишинин келип чыккан милдетин билдирген ыкчам кызматкерлердин аракеттерин укуктук регламенттөө юридикалык коомчулуктун арасында катуу сынды пайда кылган өзгөчө мүнөзгө ээ жана атайын тергөө аракеттеринин институту киргизилген КР КЖПКнин ченемдерин чечмелөөдө жана колдонууда, ошондой эле адвокаттын иши менен байланышкан сыр категорияларынын бир бөлүгү (институттары) боюнча белгисиздиктин жана чечилбестиктин фонунда “изин суутпай издөө иши жөнүндө” Мыйзамдын өзү көптөгөн маселелерди жаратат; 3) киргизилип жаткан мыйзамдык өзгөртүүлөр мыйзам чыгаруучунун ниетине жана адвокаттык сырдын укуктук режимин камсыз кылуу үчүн чечүү талап кылынган көйгөйлөрдүн чөйрөсүнө түздөн-түз көз каранды болушу керектигин эске алуу менен, артыкчылыктуу-укуктук саясаттын керектөөлөрүнө, ошондой эле айыптоо тарабынын кызыкчылыктарына негизденбестен; 4) негизги басым адвокаттык купуя сырды камсыз кылуу боюнча коюлган милдеттерди чечүүгө өбөлгө боло турган ченемдерди аныктоого жана адвокаттык жашыруун сыр институтун жөнгө салуучу башка мыйзам актыларына тоскоол болгон же карама-каршы келген ченемдик жоболорду аныктоого, анын ичинде каралып жаткан чөйрөдөгү укук колдонуу практикасынын керектөөлөрүнө таянуу менен жасалышы керек; 5) жалпысынан айыптоочу тараптан жана

ыкчам бөлүмдөрдөн айырмаланып, адвокаттар адвокаттык тергөөнүн жүрүшүндө алынышы мүмкүн болгон купуя маалыматты коргоонун тийиштүү укуктук механизми менен камсыз кылынган эмес, бул үчүн тиешелүү чараларды иштеп чыгууну жана кабыл алууну талап кылат; б) Зарыл жашыруун маалыматтарды алуу максатында кызмат адамдарынын адвокаттык ишке көбүрөөк кийлигишүүсү байкалууда, бул баарынан мурда кылмыш чөйрөсүндө байкалган тенденциялар менен байланышкан, мында модернизацияланган, көп кырдуу, технологиялык ыкмалар колдонулат, бул укук коргоо органдарынын ишин татаалдаштырат, алар кылмыштын бетин ар кандай жол менен, анын ичинде адвокаттык ишке укукка каршы кийлигишүү аркылуу ачууга умтулушат; 7) Адвокаттык иштин купуялуулугуна кол салуунун негизги ыкмалары болуп төмөнкүлөр саналат: адвокатты укук тартиби органдарынын кызматкерлери менен кызматташууга тартуу аракеттери; адвокаттын имаратында укук ченемсиз тинтүү; адвокаттын ишеним артуучу же ишке тиешеси бар үчүнчү жактар менен сүйлөшүүлөрүн тыңшоо жана жазуу; тергөө изоляторлорунда адвокаттын материалдарын жана буюмдарын карап чыгуу; ишеним артуучулар менен расмий эмес аңгемелешүү; адвокаттарга карата айрым БИИИны өткөрүү; 8) мыйзам менен: а) ишеним берүүчүнүн укуктарын чектеген жана адвокаттык жашыруун сыр режимин бузган ишеним берүүчү менен адвокаттын ишеним артуучу менен болгон сүйлөшүүлөрүн угуу жокко чыгарылбайт; б) алардын коммуникациянын купуялуулугуна болгон укугу мыйзам ченемдеринде ачылган эмес, ошондуктан анын маанисин жана аларды сактоонун чегин өзүм билемдик менен чечмелөөгө алып келет; в) БИИИнын субъекттеринин адвокаттын ишеним көрсөтүүчүлөр менен сүйлөшүүлөрүн угуудан өткөрүүсү: биринчиден, мындай адамдардын күбөлөрдүн иммунитетин бузушат; экинчиден, алынган купуя маалымат кылмыш процессинин катышуучулары болуп эсептелген адамдардын белгилүү чөйрөсүнө басым жасоо үчүн колдонулушу мүмкүн, бул далилдерди латенттик кылуу үчүн шарт түзөт; 9) адвокаттык купуя сырды сактоонун жүрүшүндө жашыруун маалыматтарды чогултуу жана алуу, алар үчүн кызыкчылык туудурган адамдарга байкоо жүргүзүү (анын ичинде жекече детективдин катышуусу менен адамдарга сурамжылоо жүргүзүүдө) укук коргоо органдарынын ишинин мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүчү жаңы технологиялардын пайда болушу жана таралышы жолтоо болот.

3. Изилдөөнүн жыйынтыктарынын ишенимдүүлүк даражасы, алардын жаңылыгы жана практикалык мааниси.

Алынган натыйжалар өз ара байланышта жана колдо болгон теориялык жоболорго негизделген. Сунуш кылынган иш кылмыш ишинде жашыруун сырды коргоо тарабынын комплекстүү жана тутумдуу изилдөөсүнүн алгачкы аракеттеринин бири болуп саналат.

Диссертация изилденген маселе боюнча бир катар жаңы илимий жыйынтыктарды жана жоболорду камтыйт, ички биримдикке ээ, бул автордун юридикалык илимге кошкон жеке салымын күбөлөндүрөт.

4. Изденүүчүнүн илимий эмгегинин баалуулугу: Автор тарабынан изилденген маселелер азыркы учурда кылмыш ишинде жашыруун сырды коргоо тарабынын комплекстүү жана тутумдуу изилдөө жүргүзүү үчүн өбөлгө түзөт.

5. Диссертация туура келген адистик. Диссертант Асанова Умутаи Алибаевнанын тарабынан аткарылган “Кылмыш иштер боюнча коргоо тараптын купуя сырды коргоону камсыз кылуу көйгөйлөрү” деген темадагы диссертациясы өзүнүн түзүмү жана мазмуну боюнча 12.00.09 – жазык процесси, криминалистика; ыкчам-издөө ишмердиги адистигине ылайыктуу.

6. Изденүүчү жарыялаган эмгектердеги диссертациялык материалдарды сунуштоонун толуктугу. Автордун илимий макалалары КР УАК тарабынан сунушталган рецензияланган жана чет элдик илимий басылмаларда жарыяланган.

7. Автордун диссертациялык изилдөө темасы боюнча басылмалары. Диссертациялык изилдөөнүн негизги жоболору жана тыянактары төмөнкү басылмаларда чагылдырылган:

1. Асанова, У. А. Купуя социалдык-укуктук институт катары / У. А. Асанова // Известия Исык-Кульского форума бухгалтеров и аудиторов стран Центральной Азии. – 2022. – No. 3-1(38). – P. 433-439. // <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=50385433>

2. Асанова, У. А. Особенности обеспечения сторонами обвинения и защиты тайны следствия в уголовном судопроизводстве / У. А. Асанова // Аграрное и земельное право. – 2022. – № 12(216). – С. 208-210. – DOI 10.47643/1815-1329_2022_12_208. // <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=50107766>

3. Асанова, У. А. Электронные доказательства - как обеспечение прав участников уголовного процесса / Э. С. Токторов, У. А. Асанова // Аграрное и земельное право. – 2022. – № 11(215). – С. 220-222. – DOI 10.47643/1815-1329_2022_11_220. // <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=49871811>

4. Асанова, У. А. Особенности сохранения тайны следствия и ее значение в расследовании преступлений / У. А. Асанова // Новые вызовы новой науки: опыт теоретического и эмпирического анализа : Сборник статей IX Всероссийской научно-практической конференции, Петрозаводск, 28 ноября 2023 года. – Петрозаводск: Международный центр научного партнерства «Новая Наука» (ИП Ивановская И.И.), 2023. – С. 68-76. // <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=54917380>

5. Асанова, У. А. Адвокатская тайна как процессуальная гарантия прав подзащитного / У. А. Асанова // Евразийского адвокатура. 2024 №4 (69). С. 58-61. <https://elibrary.ru/item.asp?id=69190271>

6. Асанова, У. А. Некоторые проблемы обеспечения охраны тайны стороной защиты по уголовным делам и пути их решения / Э. С. Токторов, У. А. Асанова // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2024. №1. С. 172-175. <https://elibrary.ru/item.asp?id=68640129>

АНЫКТАЛДЫ:

1. Асанова Умутаи Алибаевнанын “Кылмыш иштер боюнча коргоо тараптын купуя сырды коргоону камсыз кылуу көйгөйлөрү” темасындагы диссертациялык иши 12.00.09 – кылмыш-жаза процесси, криминалистика; ыкчам-иликтөө ишмердүүлүгү адистигине туура келет деп эсептелсин.

2. 12.00.09 – кылмыш-жаза процесси, криминалистика; ыкчам-иликтөө ишмердүүлүгү адистиги боюнча “Кылмыш иштер боюнча коргоо тараптын купуя сырды коргоону камсыз кылуу көйгөйлөрү” аттуу темадагы юридика илимдердин кандидаты илимий даражасын изденүүгө сунуштаган Асанова Умутаи Алибаевнанын кандидаттык ишин диссертациялык кеңешинде айтылган сын-пикирлерди жана сунуштарды эске алуу менен коргоого сунуштайбыз.

3. Асанова Умутаи Алибаевнанын 12.00.09 – кылмыш-жаза процесси, криминалистика; ыкчам-издөө ишмердүүлүгү адистиги боюнча кандидаттык сыноосунун программасынын кошумча (экинчи) бөлүгү бекитилсин.

Отурумдун төрагасы:

юридика илимдеринин кандидаты, доцент

Ж.Ж. Орозов

Отурумдун катчысы:

Ш.А. Жайнаков

